

DET RADIKALISERANDE VALET

DE DEFINITIVA sammanräkningarna av valet den 17 september gävo högern 39 mandat (—3), bondeförbundet 35 (+8), folkpartiet 26 (+3), socialdemokraterna 115 (—19) och kommunisterna 15 (+12). Medan det förut stod ett borgerligt block med 93 mandat mot arbetarpartiernas 137 blir resultatet nu 100 mot 130. Och medan socialdemokraterna förut hade en kader på 134 man mot 96, ha de nu fått jämt hälften (115 mot 115) eller — eftersom hr Sävström givetvis blir återvald till talman, och därigenom förlorar sin rösträtt — faktiskt mistat majoriteten.

Det kan ha sitt intresse att ange och jämföra de stora partiernas röstetal vid 1936, 1940 och 1944 års andrakammarval samt 1938 och 1942 års landstingsval; härvid ha Kilbomskommunisternas och Silénkommunisternas röstetal åren 1936—40 för enkelhetens skull sammanslagits. Siffrorna, som avse godkända röster, återge utan avrundning tusental.

	H.	Bf.	Fp.	Soc.	Komm.	S:a röster
1936	512	418	376	1,338	224	2,917
1938	465	328	318	1,313	147	2,608
1940	518	344	344	1,546	119	2,874
1942	509	380	358	1,453	170	2,891
1944	488	421	398	1,436	318	3,080 ¹

Det framgår av tabellen först att mandatfördelningen trots frånvaron av ett tilläggsmandatsystem utfallit tämligen rättvist, om väljarkåren uppdelas i ett borgerligt block och ett arbetarblock. De borgerligas procentuella andel i väljarkåren uppgår efter post-rösternas räknande till 43 % och arbetarpartiernas till 57 %, därav kommunisterna c:a 10 % — de små partierna, som samlade ännu mindre röster än i förväg antagits, fränses härvid fullständigt. Enligt denna fördelning skulle de borgerliga partierna, om hela riket räknas som en valkrets, ha haft 98 och arbetarblocket 132

¹ Siffran blott beräknad.

mandat; om man för sig skulle räkna Gotland, som enligt riksdagsordningen trots sitt låga befolkningstal alltid skall vara berättigat till tre mandat, bleve fördelningen 99 mot 131, d. v. s. nästan exakt slutresultatet. Arbetarpartierna ha visserligen förlorat 5 mandat till de borgerliga därför att de inte hade kartellbeteckning men i verkligheten ha de alltså föga missgynnats utan tillsammans fått i stort sett vad dem vederbör. (Om de gått tillsammans i valet skulle socialdemokraterna helt visst förlorat massor av väljare, som ej trivts tillsammans med vårt ryska filialparti.) Däremot skulle i den tänkta riksvalkretsen fördelningen av mandaten inom blocken ha blivit något annorlunda. Högern skulle ha fått 37, bondeförbundet 31, folkpartiet 30, socialdemokraterna 108 och kommunisterna 23. Socialdemokraterna och bondeförbundet ha sålunda profiterat mest, medan kommunisterna och folkpartiet — bägge därför att de ej nått fram till något mandat i ett stort antal kretsar — fått betala de högsta priserna för sina platser.

Socialdemokraterna och kommunisterna — de partier som i valets huvudfråga, arbetarrörelsens efterkrigsprogram, opererade på gemensam linje — ökade sitt sammanlagda röstetal i förhållande till 1940 men minskade sin andel i väljarkåren med ungefär 1 procent. De borgerliga ökade sin anpart i motsvarande mån. Däremot återhämtade inte de borgerliga de 3 procent, som felas i 1936 års siffror; det året samlade de borgerliga inklusive de nationella nämligen c:a 46 % av de röstande. Trots sin intensiva propaganda gingo socialdemokraterna i år tillbaka med ett tal, som vid sluträkningen visade sig ligga 110,000 under 1940 års och som blir ännu större vid tanke på väljarkårens avsevärda ökning under de fyra senaste åren. Tillbakagången företeknades redan 1942 vid landstingsvalen. Men ända sedan Hjalmar Branting första gången kandiderade 1890 har partiet oavbrutet vid varje andrakammareval pressat sitt röstetal i höjden, även 1928 ehuru partiet då förlorade mandat. I år har det för första gången under partiets existens inträffat, att det förlorat röstande. Och förlustsiffran, cirka 8 procent, kan inte kallas oväsentlig, helst om man tänker på den närgångna kontroll och väl inövade disciplin med vilken partiet driver fram de sina till valurnorna.

Vart ha de avfallande socialdemokraterna gått? Givetvis har en mycket stor kontingent sökt sig till kommunisterna. Men gäller det alla avgångna röstande? En viss ledning kan man erhålla genom att jämföra 1944 och 1942 års siffror. I förhållande till 1942 års kommunala val ha arbetarpartierna ökat med c:a 130,000 röster

eller något däröver, och de borgerliga med cirka 60,000. Hänsyn skall härvid tas till att väljarkåren 1942 inneslöt två årgångar fler än 1944. Med tanke på att valdeltagandet 1942 var avsevärt större i de övre och mellersta sociala skikten än i arbetarklassen och de borgerligas reserver därför måste vara mindre, är det mycket troligt, ja, ganska säkert att den borgerliga röstökningen delvis är att tillskriva en viss övergång från socialdemokraterna till de borgerliga. Redan sannolikheten härav bör vara en tankeställare för socialdemokraterna på deras nuvarande radikala stråt. Fullständig klarhet kan dock inte vinnas, förrän valet har statistiskt bearbetats och röstfrekvensen i olika socialgrupper framräknats.

På den borgerliga sidan var bondeförbundets frammarsch väntad. Röstökning förekom i hela landet med en förvånande jämnhet, men det bör anmärkas att röstsiffran trots elektoratets ökning blott ligger i nivå med 1936 års maximisiffror. Antagligen har partiet, på grund av rationaliseringen vid jordbruket, fått något mindre jordbruksröster än för åtta år sedan men efter förvandlingen till »Landsbygdspartiet» i gengäld vunnit ett mindre tillskott från yrkesgrupper som förut stått främmande för detta extrema klassparti. Partiet har också tjänat som ett slags uppsamlingscentral för en hel del Tysklandsvänner eller nazistsympatisörer runt om i landet, vilka känt sig hemlösa och gärna tagits emot. Starkast har partiet gått framåt i Norrland, Dalarna och Värmland, något som skulle kunna tyda på att partiets löften till jordbrukarna om skogstilldelning ur bolagsskogarna blivit populära. I allmänhet gäller i övrigt att partiets agitation näst efter kommunisternas varit den mest fördomsfria. Sannolikt torde bondeförbundet i år ha samlat inemot 2/3 av bonderösterna.

Folkpartiets frammarsch, som fört partiet en kort bit förbi 1936 års toppsiffror, kom mera överraskande. Den självständiga insats, som partiet som sådant gjort under de senaste åren, har varit ganska ringa; oftast har ju partiet delat sig och därigenom helt enkelt upphävt sig självt. Gallupundersökningarnas första siffror, från augusti månad, tydde på en tillbakagång för folkpartiet och en framgång för högern. Men bladet vände sig enligt Gallup, i och för sig en mycket intressant företeelse, och uppenbarligen förmodade folkpartiets valpropaganda ge en bättre klang ifrån sig än högerns bland de många odeciderade och rörliga borgerliga väljarna. Med den smidige och skicklige prof. Ohlin på dirigentpulten gjorde det sig oreserverat socialreformistiskt; det krävde ändock skattesänkning och motsatte sig den socialistiska omdaning; hur

trofast partiets ledning än stött regeringens utrikespolitik frigjorde sig en hel del av dess press från varje ansvarsförbindelse för denna; även när partiet såsom i Stockholm placerade sina kvinnor på icke valbar plats, eller i varje fall på mycket osäker plats, vände det sig till kvinnorna som dessas speciella parti; i sin vädjan om medelklassens röster profiterade partiet av sin ställning såsom mellanparti, även om det hade svårt att peka på några egna positiva insatser för denna samhällsgrupp. Tydligen har partiets mestadels frireligiösa eller nykterhetsvänliga jordbrukare varit mera immuna mot bondeförbundets vädjanden till klassintresset än högerens; alliansen mellan frireligiösa och gamla äkta Verdandister har tills dato visat sig förunderligt stark.

För högern innebar valet att den stabiliserande återhämtning av tidigare förluster, som 1940 och 1942 års siffror antydde, förbyttes i en ny tillbakagång. Efter de definitiva sammanräkningarna kan röstavtappningen i och för sig inte betecknas såsom särskilt stor — nedgången är knappa 5 procent i förhållande till 1942 — och inte heller mandatförlusten var anmärkningsvärd. Men det måste för partiet vara deprimerande att notera en liten kanthuggning i alla kretsar utom i ett par vid ett val, där de bägge andra borgerliga partierna registrerade visserligen inte stora men dock så gott som genomgående röstvinster. Bortsett från Västkusten, där högern led de största motgångarna men folkpartiet ökade starkt, och några vissa län med samma tendens gjordes förlusterna till största delen till bondeförbundet. Den vikande tendensen på landsbygden var så konstant att den framträdde även i de kretsar, där högerens jordbrukskandidater tillhörde de ledande inom de ekonomiska sammanslutningarna eller i övrigt rent objektivt sett varit bondeförbundets kandidater klart överlägsna. Å andra sidan är högerens röstförlust i absoluta tal så liten i förhållande till bondeförbundets och folkpartiets vinster, att dessa till den större delen blott kunna förklaras med att de bägge nämnda partierna bl. a. haft att glädja sig åt proselyter från socialdemokraterna eller väckt gamla soffliggare till aktivitet.

Högerens motgångar få nog ses även mot bakgrunden av att partiets på 30-talet startade nya ungdomsrörelse ännu inte konsoliderats. De svårigheter som högerens press i många län sedan länge haft att kämpa mot och som lett till att flera gamla tidningar nedlagts, torde ha vållat ett ännu större avbräck. Visserligen har det många gånger sagts att pressens makt över opinionen är högst begränsad men denna uppfattning har säkerligen främst giltighet

när det gäller människor, som ha ett utpräglat klassmedvetande och rösta med klassen oberoende av varje slags propaganda i tidningar av annan politisk kulör. Annorlunda ställer sig nog problemet, när tidningspropagandan träffar personer som just stå teckenförbjudande och — i detta fall — kanske länge tvekat mellan högern och folkpartiet. Och folkpartiets största framgångar hänföra sig till områden, där dess press har den största spridningen och slagkraften. I övrigt har högern vid detta val, där de borgerligas agitation i principfrågor varit tämligen likriktad, saknat några egna, särpräglade, verkligt emotionella appeller. Högern ville inte störa det borgerliga samarbetet med polemik; försvarsfrågan vilade och i utrikesfrågor, där många nyanser finnas inom högern liksom i andra partier, förhärskade den nyktra, fräskfria lojaliteten mot regeringspolitiken. Just denna lojalitet kostade partiet av allt döma vissa röstförluster både till folkpartiet, särskilt i västra och mellersta Sverige, och till bondeförbundet, ehuru av diametralt motsatta bevekelsegrunder hos de avfallande. Till de stora röstförlusterna i västra Sverige bidrog tydligen också att de kyrkliga kretsar, som inspireras av den beryktade prosten Rhedin, offentligt gingo till strids mot högern.

* * *

Ur allmänpolitisk synpunkt är givetvis kommunisternas stora paraduppmarsh den största händelsen. Måhända bör den endast uppfattas som ett krisfenomen: själva hade kommunisterna gillande och nästan självvironiskt formulerat affischen: »Rösta med kommunisterna *i år!*» Troligen får uppslutningen kring kommunisterna främst tolkas som en arbetarnas reaktion mot lönestoppet; besynnerligt nog vände sig kommunisterna härvid mot hr Wigforss, som är den närmast ansvarige för regeringens penningpolitik men som eljest alltsedan sin stora »Redekampf» mot hr Hagberg i Luleå på Konserthuset i vintras framträtt som den sjösäkraste bryggan mellan socialdemokratiens radikala flygel och kommunisterna. Att göra oviljan mot lönestoppet till kommunisternas vehikel är åtminstone den mest optimistiska tolkningen. Skulle den stora anslutningen till Sven Lasse Linderoths parti innebära att över 300,000 svenskar verkligen acceptera den sovjetryska imperialismen med alla dess ohumanitära yttringar måste detta betyda en farlig uppluckring av den rätts- och frihetskänsla, som man annars skattat högst hos de svenska arbetarna. Och om en sådan

uppluckring verkligen skett på det utrikespolitiska problemplanet torde den även komma att sätta spår efter sig inom inrikespolitiken och särskilt när det gäller arbetsmarknadens stridsfrågor.

Efter statsministerns bannlysning av kommunisterna i valrörelsen är det föga troligt att någon folkfrontsregering med kommunisterna som bisittare kommer till stånd inom den närmaste framtiden; från våra hemmabolsjevikers talförhet till deras statsrådsfärdighet skulle steget verkligen vara mycket långt. Men verkningarna av valet behöva inte bli mindre för det. Den hittillsvarande, effektiva antiinflationspolitiken har fått sig ett grundskott. Den sakliga grundton, som under de senaste åren präglats av motsättningarna mellan arbetsmarknadens parter, kan lätt rivas upp och få lämna rum för ett återuppblossande av den gamla primitiva klasskampslågan. Realiserandet av arbetarrörelsens 27 punkter kommer med all sannolikhet att påskyndas; varje tveohuset hos socialdemokraterna kommer att utlösa en trumeld av hotelser från de sjuutton kommunisterna i riksdagen. Och även i övrigt komma socialdemokraterna att utsättas för ett ständigt och häftigt tryck från vänster; Svensk Tidskrift påpekade redan i förra häftet att socialdemokraterna inte på länge förrän i år gittat ta intryck av kommunisternas radikala krav, och denna deras känslighet blir säkerligen inte mindre nu sedan kommunisternas växande styrka officiellt dokumenterats. Statsminister Hansson och socialminister Möller få uppbjuda all sin fasthet för att kunna hålla utvecklingen uti försättningen i sina hårda grepp.

Troligt är att årets val på längre sikt betyder uppkomsten av ett starkt oppositionsparti inom arbetarrörelsen av en helt annan styrka och kanske också av en mindre gapigt demonstrativ karaktär än det gamla Moskvazelotiska partiet. I så fall får valet en betydelse överspännande mer än efterkrigstiden. Och visar sig det stora arbetarpartiet inte kunna hindra avfall åt vänster, kan det framdeles också tänkas att det inte heller kan hindra avfall åt höger. I vart fall bör det registreras som en händelse, vilken kan vara signifikativ, att det socialdemokratiska partiet nu vid tvenne val inte varit starkt nog att kunna motstå en avvitringsprocess.

* * *

För att de tre borgerliga partierna skola kunna utöva något ävsvärt inflytande på efterkrigsårens politik fordras det tvevelsutant en bättre sammanhållning i de frågor, där de hylla gemensamma

principer, än som rådde före kriget. Möta socialdemokraterna en kompakt borgerlig opposition när de vilja sätta vissa långtgående »omdanings»-planer i verket, kunna de inte rimligen undgå att ta intryck av vad nära hälften av de röstberättigade vill. Åtminstone borde detta vara lätt för statsministern, som — låt vara motsagd av hr Wigforss och en del andra — gång på gång under senare år gjort sig till tolk för en samförståndets politik. En sådan fast borgerlig opposition bör givetvis inte utesluta ett mycket nära samarbete mellan socialdemokrater och borgerliga rörande efterkrigsplaneringen och utbyggnaden av de socialpolitiska reformerna. Särskilt när det gäller efterkrigsplaneringen finns det en verklig god vilja på ömse håll och inte minst bland näringslivets män.

Det är emellertid mycket ovisst, om de borgerliga lärt mycket av sin tidigare splittring och självstympning. Det skulle inte förvåna, om statsminister Hansson liksom på 30-talet skulle vilja göra upp med någon viss borgerlig grupp och sedan härska enligt maximen *divide et impera*. Åtskilliga bondeförbundare ha i valrörelsen, trots sin fräna socialistkritik, öppet anbefallt en ny allians mellan »arbetare och bönder», och bondeförbundets antikapitalistiska inställning skulle härvidlag yppa rika möjligheter till lämpliga gåvor och gengåvor. En manstark falang inom bondeförbundet fruktar dock att en ny allians skulle leda partiet in i samma besvärligheter och samma återvändsgränd som vid 1938 års val. Uppenbarligen äro inte heller statsrådet Bramstorps känslor för socialdemokraterna lika heta nu som de voro 1933 och 1936. Efterkrigstidens regeringsproblem aktualiseras dock inte förrän kriget slutat och tidigast i början av nästa års riksdag. Mycket kan hända till dess.

Högern är alltjämt det största borgerliga partiet. Men valet måste ge den nationella konservatismens bärare en allvarlig tankeställare. Dess andel i väljarkåren har, med avbrott för år 1940, undan för undan gått tillbaka. Sedan den tidigare fasta förankringen i jordbrukarklassen alltmer reducerats, sedan försvarsfrågan inte — åtminstone tills vidare — blivit partiskiljande och sedan folkpartiet släppt förbudskravet och därigenom blivit tilltalande för många, som förut funno det omöjligt att följa hrr Ekman och Hamrin, har högern inte längre samma säkra underlag som förut. Givetvis kunna efterkrigsåren mycket snart rulla upp frågor eller skapa lägen, som på nytt ger partiet vind i seglen. Efter det förra världskrigets radikalisering kommo snart eftersin-

nande strömningar. De, som nu tala om högern såsom ett parti på avskrivning, torde därför vara lika storordiga som Karl Staaff, när denne efter högerns nederlag 1911 fick det gamla liberala partiet på en bankett att avge ett Bragelöfte att aldrig släppa fram högern till makten. Då följde i ganska snabb takt — första gången redan efter två år — fyra högerregeringar som svar på Bragelöftet. Ett konservativt parti kommer det alltid att finnas också i fortsättningen, även om dess styrka kan växla.

Högerpartiet måste emellertid alltid räkna med ett slags böjelse för mitten hos många med borgerlig åskådning. Partiet måste också i högre grad än hittills positivt utforma sitt program. Det har alltför gärna talat om vad det inte vill i stället för vad det positivt vill — trots detta torde ingen kunna förneka att det positiva draget och inte nejsägandet varit det som i verkligheten kännetecknat högern av senare årgång. I denna tid, då hela världen talar om reformer, nydaning, har ett rent oppositionellt parti inte mycket att hämta. Människorna vilja överlag vara med om att bygga sitt lands framtid. Denna vilja finns hos högerfolket inte mindre än i andra läger. Men högern har talat minst därom. Och därför har den inte samlat som förr.